

Drie portretten van Filips Dominicle

In 1956 prijken te Brugge, in de tentoonstelling Vlaamse Kunst uit Brits Bezit, de voortreffelijke portretten van een voornaam echtpaar, twee panelen toegeschreven aan Pieter Pourbus, uit de verzameling van Captain E. G. Spencer Churchill (1). Verwonderlijk is het wel dat deze portretten tot hiertoe ongeïdentificeerd bleven, want de schilderijen dragen in de bovenhoeken duidelijke en sierlijke wapenschilden, waarvan de figuren te Brugge niet vreemd aandoen: het manlijk schild: in blauw een zilveren keper gebroken met een zwart schildje met gouden lelie en vergezeld van drie vlinders, d.i. Dominicle; het vrouwelijk of ruitschild: doorsneden: I zoals hierboven, Dominicle; II in rood een zilveren golvende dwarsbalk, in 't schildhoofd vergezeld van een gouden schelp en aan de punt van een gouden antieke kroon, d.i. nagenoeg Ommejaegher (2).

(1) *Tentoonstelling. Vlaamse kunst uit Brits Bezit, Catalogus*, Brugge 1956, nrs. 52 en 52 a.

(2) De blazoenen zijn beschreven naar notas in 1956 bij de schilderijen genomen. Het blazoen van Dominicle biedt geen moeilijkheden. Dat van de vrouw verschilt enigszins van de beschrijving die Gailliard geeft voor de familie Ommejaegher: D'or au chevron d'azur, acompagné en chef de deux quintefeuilles de gueules et en pointe d'une coquille du même (J. Gailliard *Bruges et le Franc V*, Brugge, 1862, 366). Het is ook ongeveer dezelfde beschrijving die Colens geeft van het wapenschild dat op de keerzijde van het portret van de schenker uit het Gruuthusemuseum voorkomt en waarover hierna verder wordt gehandeld. Colens beroept zich evenwel op E. Sanders, rijksarchivaris, die hem had ingelicht en hij noteert dat de wapenschilden zeer slecht hersteld waren (Colens, o.c., 265). Rietstap geeft ook een enigszins afwijkende beschrijving: D'or au chevron d'azur accompagné en chef de deux roses de gueules boutonnées d'or, et en pointe d'une coquille de gueule. (J. B. Rietstap, *Armorial Général*, Berlin, 1934, 348-349).

Uit het geheel van onderhavige studie blijkt echter voldoende dat het wapenschild wel behoort tot Barbara Ommejaegher, echtgenote van Filips Dominicle.

1. Pieter Pourbus, Portret van Filips Dominicle, 1548.

2. Pieter Pourbus, Portret van Barbara Ommejaegher, 1548.

3. Pieter Pourbus, Groepsportret van de leden van de Broederschap van het Heilig Bloed, 1556 (linkerluik).

4. Pieter Pourbus, Groepsportret van de leden
van de Broederschap van het Heilig Bloed,
1556 (rechterluik).

5. Pieter Pourbus, Portret van Anselmus de Boodt en zijn zeven zonen, fragment van een luik, 1574.

6. Brugs Meester, ca 1550, Portretten van Filips Dominicle
en Barbara Ommejaegher.

In 1547 werd Filips Dominicle tot schepen van Brugge aangesteld. Hij was de achterkleinzoon van Gerard Dominicle, uit Reims, die zich een eeuw vroeger te Brugge had gevestigd (3). Herkennen wij deze schepen in de flinke jonge man die Pieter Pourbus in 1548 portretteerde, alsmede de achttienjarige Barbara Ommejaegher, met dewelke Filips Dominicle zojuist was getrouwd. Een liefvallige verschijning, deze jonge dame, in haar mooie kledij, door de prachtige gouden kettingen, het kant- en borduurwerk verlevendigd.

Voor de datering van deze portretten stuit men op een moeilijkheid. De catalogus van de Brugse tentoonstelling vermeldt dat de panelen op de rugzijde oude inscripties dragen, het mansportret : AN° DNI 1558 AETATIS SUE 25, en het vrouwenportret : AN° DNI 1558 AETATIS SUE 18. De datum 1558 is vermoedelijk een verkeerde kopie voor 1548. Meerdere gegevens leiden tot deze bevinding. Vooreerst het feit dat de vader van Barbara Ommejaegher op 15 februari 1533 stierf. Indien Barbara in 1558 achttien jaar was, moet zij zeven jaar na de dood van haar wettelijke vader geboren zijn. Wat meer is, indien Barbara aldus in 1540 geboren is, dan zou haar toekomstige echtgenoot Dominicle op dat ogenblik zeven jaar oud zijn geweest, aangezien hij 25 is, wanneer zij 18 lentes telt. Welnu het staat vast dat Filips Dominicle in 1547-48 schepen van Brugge was, zodat hij op veertienjarige leeftijd dit ambt zou hebben bekleed : hetgeen uitgesloten is, want voor deze functie was de meerderjarigheid geëist.

Men lost de moeilijkheid op door aan te nemen dat de cijfers 1548, geschilderd door Pourbus, nadien gemak-

(3) J. Gailliard, *Bruges et de Franc*, II, Brugge, 1858, 170-172; W. H. J. Weale, *Tableaux de l'ancienne école néerlandaise exposés à Bruges*, Brugge, 1867, 92; J. Colens, *L'église Saint-Jean à Bruges. Les tombes polychromées*, *Annales de la Soc. d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, XLI, 1891, 264.

kelijk aanleiding hebben gegeven tot de verkeerde transcriptie 1558. De portretten zijn o.i. van 1548 en nemen plaats als de vroegste werken in de reeks die de kunsthistorici gewoonlijk in 1551 inzetten, nl. met het gedateerd Laatste Oordeel en de bekende portretten van Jan Fernaguut en Adriana de Buck die ook deze datum dragen. In stijlcritisch verband tot deze laatste portretten kunnen de Londense panelen zonder bezwaar een drietal jaren vroeger worden gesitueerd (4).

Een tweede portret van Filips Dominicle en de voorstelling van zijn wapenschild komen voor op een van de twee retabeldeuren met de éénendertig leden van de Broederschap van het Heilig Bloed, bewaard in het Museum van het Heilig Bloed te Brugge. W.H.J. Weale in 1858 en R.A. d'Hulst, een eeuw later, hebben de bedoelde groepsportretten omstandig beschreven (5). Ook A. Joos de ter Beerst besprak deze schilderijen (6). Indien men de namen kent van de geportretteerde personen, aan de hand van het archief van het H. Bloed en van de op de omlijsting geschilderde wapenschilden, blijken de auteurs er niet te zijn in geslaagd de voorgestelde personages één voor één te identificeren. Integendeel, een vergissing van W.H.J. Weale in de vereenzelviging van een der hoofdfiguren, zal het probleem hebben bemoeilijkt. „Le Doyen (volet droit)

(4) A. Schouteet gaf mij, in alle gediensigheid, kennis van een archieftekst die de ouderdom aangeeft van een Filips Dominicle op 29 oktober 1559: *Dheer Philips Domyndle, oudt 48 jaren of daeromtrent...* (Brugge, Stadsarchief, Gerechtelijke dossiers, nr. 280). Ik vermoed dat de hier bedoelde Filips Dominicle, de neef is van de schepen, nl. de zoon van zijn broeder Pieter (cf. J. Gailliard, o.c., II, Brugge, 1858, 176).

(5) W. H. J. Weale, o.c., 79-97; R. A. d'Hulst, *Pieter Pourbus, portretschilder van de Brugse Burgerij uit de tweede helft der 16e eeuw, Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis*, XIII, 1951, 209-258.

(6) A. Joos de ter Beerst, *Notices sur l'insigne relique du précieux Sang. La noble Confrérie. La Basisique de Saint Basile*, z.pl. (Brugge), 1955, 37-38.

a de particulier. zo schrijft Weale, des manches de velours noir et une chaîne massive en or passée deux fois autour du cou" (7). De oude baardige man, geknield in het midden van de eerste rij van het linkerpaneel, draagt inderdaad donkere mouwen, doch ook nog andere confraters in deze groep zijn aldus gekleed. R. A. d'Hulst steunde wellicht op Weale wanneer hij een identificatie waagde: „links zien wij vooraan in het midden Loys Thiery, de proost, met de gouden ketting, teken zijner waardigheid" (8). Vooreerst bedoelde Weale met „doyen", de deken, of het oudste lid en zeker niet de proost (prévôt). Overigens Lodewijk Thiery werd op 26 april 1556 tot proost aangesteld en vervulde dit ambt tot 9 mei 1557. Het schilderij is gedateerd 1556, zodat het hoogstwaarschijnlijk onder het proostschap van de voorganger werd besteld. Deze voorganger is niemand anders dan Filips Dominicle die deze functie waarnam van 5 mei 1555 tot 26 april 1556.

Het groepsportret dat in mei 1555 zou zijn besteld geweest, kon de schilder vóór het einde van 1556 afwerken en aldus dagtekenen.

Om de personages te vereenzelvigen moet men de weg die A. Joos de ter Beerst insloeg, voortzetten, en nl. de namen van de 31 leden verdelen in twee groepen naar gelang hun wapenschilden op het linker- of op het rechterluik voorkomen. Bovendien moet men de lijst volgen van J. Weale, die de namen chronologisch rangschikte naar de datum van de benoeming als lid in de Broederschap. De schilder heeft de geplogenheden die thans nog in de Confrerie traditiegetrouw worden toegepast, eenvoudig moeten volgen. Het jaartal van benoeming als lid geeft de voorrang, het oudste lid is de eerste confrater in waardigheid, het jongste lid is de

(7) W. H. J. Weale. *o.c.*, 80. „volet droit" in heraldische zin.

(8) R. A. d'Hulst, *o.c.*, 218.

RECHTERLUIK		2	4	6	8	10
26. Jacob de Boodt L. 1553 P. 1559	18. Sebastiaan van den Berghe L. 1547 (mei) P. 1561	28. Jan de Boodt L. 1555 (jan.)	30. Jan Dominic L. 1555 (aug.) P. 1564	31. Andreas Lootyns L. 1555 (nov.) P. 1571	12	
16. Pieter de Boodt L. 1540 P. 1545	20. Jan Wyt L. 1549 (aug.) P. 1552	22. Filips Dominic L. 1551 P. 1555	24. Gillis Wyt L. 1553 P. 1560	14		
8. Jan van den Berghe L. 1533 P. 1541	10. Jacob Nieuulant L. 1534 (8 maart)	12. Judocus de Boodt L. 1537 P. 1538	14. Filips van Steelant L. 1538	16		
2. Jacob de Boodt L. 1524 (feb.) P. 1530	4. Ferdinand van Merendre L. juli 1526 P. 1544	6. Pieter van Vyven L. 1530 P. 1551	18			
31	30	28	26	24	20	22

LINKERLUIK

	9	7	5	3	1
11	Passchier de Pape klerk				
13	29. Jan van den Heede L. 1555 (aug.) P. 1558		27. Lodewijk Thiery L. 1553 P. 1556	25. Baudouin van Vergeloot L. 1553	
15	23. Andreas van den Berghe L. 1552 P. 1562	21. Maarten Lem L. 1549 (okt.) P. 1554	19. Jan van Wyntere L. 1547 (mei)	17. Anselmus de Boodt L. 1545 P. 1557	15. Cornelis Breydel L. 1539
17	13. Juan Perez de Malvenda L. 1537 (dec.) P. 1540	11. Pieter Anchemant L. 1534 P. 1563		9. Pieter de Vooght L. 1534 (8 maart) P. 1547	7. Jan Breydel L. 1531 P. 1553
19	5. Jacob van den Heede L. 1527 P. 1537	3. Jacob Despars L. 1524 (nov.) P. 1526		1. Jan de Boodt L. 1518 P. 1529	
	21	23	25	27	29

laatste. Jan de Boodt is, op dat ogenblik, de oudste confrater, hem komt de ereplaats toe : op het linkerluik, de eerste rechts, precies zoals de stichter in een drieluik, en zijn wapenschild het eerst bovenaan langs dezelfde kant.

Indien men het principe verder konsekvent toepast dan is de tweede plaats (deze van het tweede oudste lid) te vinden op het rechterluik, nl. de eerste links; de derde plaats, de tweede op het linkerluik, enz. Bijgaande tabel geeft de plaats en de identificatie aan met verwijzing naar het wapenschild van de 31 leden en de begindatum van hun lidmaatschap (L.) en proostschap (P.).

In deze rangorde, zo stelt men vast, biedt de identificatie van de personages geen moeilijkheden. Evenwel lijkt het wenselijk alle twijfel uit de weg te ruimen. De juistheid van de vooropgestelde hypothese kon worden nagegaan aan de hand van andere portretten met dewelke sommige confraters kunnen worden gekonfronteerd.

Filips Dominicle zou dus te vereenzelvigen zijn met de vierde man van de derde rij op het rechterluik. Welnu deze is wel dezelfde persoon die Pourbus acht jaar vroeger had geportretteerd : men vergelijkte snor en baard, de forse gebogen neus, de vrij zware werkbrauwen en de donkere ogen, het haar over het voorhoofd gekamd en afgeknipt. De jonge schepen van 1548 ziet er nu, acht jaar later, als proost van de Broederschap heelwat ouder uit.

Maar het portret van Anselmus de Boodt legt, menen wij, de proef op de som. Nogmaals P. Pourbus schilderde acht jaar later dezes portret, als stichter met zijn zeven zonen en zijn echtgenote Johanna Voet en drie dochters (9). De panelen zijn bewaard in de

(9) R. A. d'Hulst, *o.c.*, 242-243.

O.-L.-Vrouwekerk en vormden eertijds een drieluik met Gerard David's Verheerlijking. Het langwerpige hoofd van Anselmus de Boodt, de prachtige baard, de oprechte klare blik, het zijn kenmerken die niet bedriegen kunnen. De twee portretten van deze man zijn als het ware een kopie van elkaar, met dat verschil dat de man in 1574 kaalhoofdig is geworden.

De sluitende vergelijking met andere portretten van twee confraters biedt een ernstig houvast. Daarbij komt de strenge logica van de opstelling in de volgorde der benoemingen in de Broederschap, gepaard met dezelfde opvolging van de blazoenen rond de omlijsting. Alles staft de voorgestelde vereenzelvigingen, die vermoedelijk spoedig tot andere confrontaties en bevestigingen zullen leiden. Intussen is hiermede geen verklaring gevonden voor de opmerking van Weale in verband met de donkere mouwen en de dubbele gouden halsketting van de middenste figuur van het linkerluik. Deze is Jacob Despars, de toenmalige burgemeester van Brugge. Zouden het donker gewaad waarvan de mouwen uitsteken door de zijspleten van de tabbaard en de gouden ketting geen kentekenen zijn van dezes waardigheid als burgemeester?

Een derde portret van Filips Dominicle wordt in het Gruuthusemuseum te Brugge bewaard.

Bedoeld worden de twee luiken waar enerzijds Filips Dominicle en anderzijds zijn echtgenote Barbara Ommejaegher als schenkers zijn voorgesteld (10). Deze panelen moeten ontstaan zijn ongeveer gelijktijdig met het groepsportret van de H. Bloedbroederschap. De twee portretten lijken treffend op elkaar, zozeer dat zelfs geen merkkelijk verschil in de ouderdom van het model is aan te tonen. De luiken van het Gruuthusemuseum

(10) H. Pauwels, *Groeningemuseum, Catalogus*, Brugge, 1960, nr. 57.

zijn niet zeer goed bewaard gebleven en ondergingen restauraties, zodat de toeschrijving aan Pourbus of aan zijn school niet met voldoende zekerheid kan worden voorgestaan. Over de identificatie van de schenkers kan geen twijfel bestaan, aangezien de wapenschilden Dominicle-Ommejaegher op de keerzijden waren aangebracht (11).

Wanneer men dit portret van Barbara Ommejaegher, van ca 1556, vergelijkt met het Londens portret van 1548, is men alleszins getroffen door de gelijkenis. Men heeft wel met dezelfde dame te doen, die nu, zoals haar echtgenoot, op jaren is gekomen. Filips Dominicle geboren in 1523, stierf op 3 november 1567. *Tout se passe*, was zijn leuze. De drie besproken portretten herinneren aan het leven dat hij te Brugge doorbracht in het vervullen van een aantal ambtelijke en eervolle taken.

Dr. A. JANSSENS DE BISTHOVEN.

(11) Deze zeer beschadigde wapenschilden zijn thans verdwenen. Foto's er van zijn bewaard (Archief van de Musea, bundel 1424-1425).